

„... chroń mnie panie od pogardy, przed nienawiścią strzeż mnie boże”. Kiedy słowa wyrażają pogardę

Alicja Gałczyńska

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Instytut Literaturoznawstwa i Językoznawstwa

Jan Kochanowski University of Kielce, Institute of Literature and Linguistics

ul. Uniwersytecka 17 25-406 Kielce, Polska

Email: alicja.galczynska@ujk.edu.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9170-9442>

Zainteresowania naukowe: komunikacja językowa, współczesny język polski; język we współczesnych mediach; etyka języka; polska kultura narzekania

Research interests: linguistic communication, contemporary Polish language; language in modern media; language ethics; Polish culture of complaining

Streszczenie. Artykuł poświęcony jest pojęciu pogardy rozumianemu jako uczucie braku szacunku i niechęci oraz poczucia wyższości w stosunku do kogoś, w kierunku kogo skierowana jest nasza pogarda. Jest to emocja o charakterze społecznym, nakręcająca spiralę nienawiści. Pogarda zakłada wyższość nadawcy, który uważa się za kogoś lepszego niż osoba/ grupa osób, do której mówi. Retorykę pogardy traktuję jako element agresji werbalnej, która wyrażana bywa za pomocą różnych środków językowych. Tu chciałabym pokazać, jak słowa zmieniają swoje znaczenie, przez co zaczynają wyrażać pogardę i nienawiść do drugiego człowieka. Nawigując do wskazanych przez Michała Głowińskiego wyznaczników mowy nienawiści (bezwzględność racji, uprzedmiotowienie „bohatera” wypowiedzi, dychotomia wartości, spiskowe widzenie rzeczywistości, arbitralność ocen oraz zdepersonalizowany nadawca), wskazuję, dlaczego używanie sformułowania *ideologia LGBT* jest właśnie takim nietycznym sposobem używania języka. Analizy językowe koncentrują się na wypowiedziach z dyskursu publicznego – zostały zaczerpnięte przede wszystkim z portali internetowych oraz mediów społecznościowych.

Słowa kluczowe: retoryka pogardy; retoryka nienawiści; dyskurs publiczny; ideologia; LGBT.

“... protect me, Lord, from contempt, protect me from hatred, God”. When Words Express Contempt

Abstract. The article is devoted to the concept of contempt, understood as a feeling of disrespect and aversion and a sense of superiority towards someone towards whom our contempt is directed. It is an emotion of a social nature, winding up a spiral of hatred. Contempt presupposes the speaker’s superiority, who considers himself superior to the person/group of people he is speaking to. I treat the rhetoric of contempt as an element of verbal aggression, which is sometimes expressed through various linguistic means. Here I would like to show how words change their meaning and start to express contempt and hatred towards another human being. Referring to the determinants of hate speech indicated by Michał Głowiński (ruthlessness of reason, objectification of

Submitted 5 January 2023 / Accepted 4 March 2023

Iteikta 2023 01 05 / Priimta 2023 03 04

Copyright © 2023 Alicja Gałczyńska. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License CC BY 4.0, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium provided the original author and source are credited.

the „hero” of the statement, dichotomy of values, conspiracy view of reality, arbitrariness of assessments and depersonalized sender), I indicate why the use of the term *LGBT ideology* is such an immoral way of using language. Language analyses focus on statements from public discourse – they were taken primarily from Internet portals and social media.

Keywords: the rhetoric of contempt; hate rhetoric; public discourse; ideology; LGBT.

Wprowadzenie

... *chroń mnie panie od pogardy, przed nienawiścią strzeż mnie Boże* – śpiewał Jacek Kaczmarski, słowa napisane przez Natana Tenenbauma¹. Pogarda i nienawiść to emocje stojące w sprzeczności z okazywaniem szacunku drugiemu człowiekowi. Pogarda to «uczucie bardzo silnej niechęci, połączone zwykle z poczuciem własnej wyższości wobec kogoś lub czegoś; lekceważenie» (USJP, 3, s. 595). Pogardzamy ludźmi, którzy – z różnych względów – wydają nam się gorsi od nas.

Nienawiść to «uczucie silnej niechęci, wrogości do kogoś lub do czegoś» (SJP PWN), od pogardy różni się jedynie tym, że nie musi łączyć się z przekonaniem o własnej wartości, o byciu lepszym od tego, kogo nienawidzimy, kim pogardzamy. „Słownik psychologii” definiuje nienawiść jako «głębką, trwałą, intensywną emocję wyrażającą złość, gniew i wrogość wobec osoby, grupy lub przedmiotu» (Reber, Reber, 2005, s. 436–437). Nienawiść charakteryzuje się „a) chęcią szkodenia lub sprawiania bólu obiektowi emocji i b) uczuciem przyjemności czerpanym z nieszczęścia obiektu” (Reber, Reber, 2005, s. 437).

Retorykę pogardy traktuję jako element agresji werbalnej, która wyrażana bywa za pomocą różnych środków językowych. W artykule tym chciałabym pokazać, jak słowa zmieniają swoje znaczenie, zaczynają wyrażać pogardę i nienawiść do drugiego człowieka oraz – nawiązując do wskazanych przez Michała Głowińskiego wyznaczników – dlaczego używanie sformułowania *ideologia LGBT* jest mową nienawiści. Podstawę analizy stanowią wypowiedzi zaliczane do dyskursu publicznego², zaczerpnięte przede wszystkim z Internetu – z portali internetowych i stron internetowych czasopism (onet.pl, rmf24.pl, rzeczpospolita.pl, wirtualnapolska.pl, wpolityce.pl, wprost.pl, wyborcza.pl), mediów społecznościowych (Facebook, Twitter) oraz z Narodowego Korpusu Języka Polskiego.

Artykuł jest głosem w dyskusji nad etyką komunikacji, mową nienawiści i pogardy.

Etyka języka. Retoryka pogardy

Wyrażanie nienawiści, pogardy czy też budzenie pogardy do innych stoją w sprzeczności z zasadami etyki języka, które sprowadzają się do tego, żeby – używając języka –

¹ Natan Tenenbaum (1940–2016) – polski satyryk żydowskiego pochodzenia, poeta i autor tekstów scenicznych.

² Dyskurs publiczny to „wszelkie przekazy dostępne publicznie: dyskursy instytucjonalne, prowadzone przez instytucje pełniące usługi publiczne (urzędy, szkoły, sądy), dyskursy związane z określonymi grupami społecznymi (dyskurs literacki, biznesowy) oraz dyskursy medialne” (Czyżewski, 2004, s. 21). Według Duszak dyskurs obejmuje całość konkretnego aktu komunikacji, czyli „zarówno określoną werbalizację (tekst), jak i czynniki pozajęzykowe, które jej towarzyszą, tj. przede wszystkim określoną sytuację użycia oraz jej uczestników” (Duszak, 1998, s. 19).

traktować ludzi (współ rozmówców, adresatów, bohaterów wypowiedzi) podmiotowo. A „podmiotowe traktowanie człowieka polega na tym, że szanuje się jego wymiar osobowy – niepowtarzalność, tożsamość, indywidualność, odrębność, autonomiczność, jego złożoność i wielowymiarowość w sferze poznawczej, emocjonalnej, sprawczej i etycznej” (Cegiela, 2014, s. 53). To zachowanie zgodne z zasadami etycznego użycia języka³.

Retoryką pogardy Anna Cegiela nazywa działania słowne należące do strategii wykluczania⁴. Strategii, która obejmuje „takie działania językowe, które pozbawiają Drugiego szacunku, budzą pogardę do niego, czynią z niego wroga oraz kształtują przekonanie, że stanowi on zagrożenie dla akceptowanego porządku społecznego i należy ograniczyć mu pole działania we wspólnocie lub z niej wykluczyć” (Cegiela, 2014, s. 114).

Strategia wykluczania jest o tyle niebezpieczna, że stosuje się ją celowo, żeby zmienić poglądy i postawy odbiorców/adresatów wobec osób, których nadawca nie lubi, nienawidzi, którzy są jego konkurentami (np. w wyborach parlamentarnych) lub wrogami (prawdziwymi albo wymyślonymi). To wywoływanie negatywnych uczuć wobec jakiejś jednostki i grupy ma na trwałe zmienić sposób myślenia odbiorców, zmotywować ich do działania przeciwko niej/nim oraz umożliwić „uzasadnienie i usprawiedliwienie takich działań” (Cegiela, 2014, s. 118). Ci, którzy stosują strategię wykluczania, doskonale zdają sobie sprawę, że, jak napisał kiedyś Václav Havel, „wszystkie ważne wydarzenia w realnym świecie – te piękne i te potworne – mają zawsze swoje preludium w sferze słów” (Havel, 2011, s. 206).

Retoryka pogardy, będąca pierwszym etapem strategii wykluczania, sprowadza się do konstruowania subiektywnego obrazu drugiej osoby, koncentruje się wyłącznie na jej (faktycznych lub wymyślonych) cechach negatywnych, które mają budzić w odbiorcy niechęć, odrazę, pogardę. Znamienne, że cechy te sprowadzają się do określeń degradujących człowieka. „Mówi się więc o pijaństwie, nieróbstwie, życiu na cudzy koszt, złodziejstwie, lenistwie, o skłonnościach do złego prowadzenia się, braku szacunku dla życia i łatwości zabijania, o terroryzmie, współpracy z SB, żądzy władzy, łapówkarstwie, interesowności, chorobach psychicznych itd. [...] nadaje się ważność drobnym incydentom, zwykłym pomyłkom, niezręcznym sformułowaniom. Kieruje się uwagę odbiorcy na niemające znaczenia dla życia publicznego cechy (jak wzrost i wąsy), przypomina błędy z okresu dzieciństwa, wypomina przynależność członków dalszej rodziny do szkodliwych społecznie organizacji” (Cegiela, 2014, s. 118). Taki dyskredytujący i często stereotypowy sposób przedstawiania drugiego człowieka odbiera mu godność,

³ Zob.: Cegiela (2014, s. 53–59). Zachowanie osobowego wymiaru człowieka to mówienie/pisanie o nim jako o osobie mającej godność i prawo do szacunku, niepowtarzalnej. Uwzględnianie złożoności i wielowymiarowości natury człowieka zabrania redukowania człowieka do jakiejś jednej jego cechy, jednej sfery działalności, poglądów na jedną konkretną sprawę. Zasada zachowania i poszanowania autonomiczności człowieka wymaga uwzględniania jego prawa do własnych poglądów, własnego systemu wartości, do samodzielnego oceniania i wyboru postaw.

⁴ Terminem *strategia wykluczania* zastępuje badaczka popularne pojęcie *mowa/strategia nienawiści*, ponieważ – jak pisze – „nie zawiera [on] wartościującego składnika określającego uczucie. Wyniki badań prowadzonych przez Obserwatorium Etyki Słowa pozwalają również zauważyć, że zachowania językowe, o których piszę, nie mają na celu jedynie budzenia negatywnych emocji, lecz ich wykorzystanie przeciw innym ludziom” (Cegiela, 2014, s. 114).

prawo do szacunku i wielowymiarowości, pozwala na pogardę, nienawiść, agresję (także fizyczną). Na początku jest słowo – słowo pozwala na czyny, na gorsze traktowanie, na marginalizowanie, wykluczanie ze wspólnoty itp.

Wyrażanie pogardy. *Ideologia/ideologia LGBT*

Pogardę można wyrażać w różny sposób. Tutaj chciałabym się przyjrzeć jednemu ze sposobów – nadawaniu słowom nowych znaczeń, przypisywaniu nowych, negatywnych konotacji.

Ideologia – według *Encyklopedii PWN* – to «pojęcie występujące w filozofii i naukach społecznych oraz politycznych, które określa zbiory poglądów służących do całościowego interpretowania i przekształcania świata» (E PWN).

Podobnie definiują *ideologię* słowniki języka polskiego:

- «system poglądów, idei, pojęć jednostki lub grupy ludzi» (SJP D);
- «system poglądów, idei, pojęć politycznych, socjologicznych, prawnych, etycznych, religijnych lub filozoficznych jednostki albo grupy ludzi, uwarunkowany czasem, miejscem, stosunkami społecznymi; pogląd na świat» (SJP, t. A-K, s. 720);
- «zespół ściśle określonych założeń i poglądów politycznych, etycznych i filozoficznych, bezdyskusyjnie przyjmowanych i wcielanych w życie przez określoną grupę ludzi» (SWJP, s. 314);
- «zespół poglądów i przekonań dotyczących świata, życia społecznego i postaw etycznych charakteryzujący określoną grupę ludzi» (WSJP).

Samo pojęcie rozpowszechniło się dzięki marksizmowi, na gruncie którego ma kilka różnych znaczeń:

„1) ogólny system pojęć i postaw, który charakteryzuje społeczeństwo w danej epoce; do tak rozumianej ideologii należałoby wszystko, co nie jest częścią materialnej sfery życia, a więc wszelkie formy myśli: filozofia, religia, nauka, koncepcje moralne i prawne; 2) tzw. fałszywa świadomość, czyli zbiór poglądów, których funkcją jest afirmowanie aktualnego układu ekonomiczno-politycznego; poglądy te są przyjmowane za prawdziwe przez ludzi żyjących w tym układzie, choć w istocie powstały one dzięki niemu, a poza nim tracą swoją iluzję prawdziwości; 3) zbiór poglądów wyrażających interesy jakiejś klasy, mobilizujących ją do walki o władzę i uzasadniających utrzymanie władzy w celu przekształcenia rzeczywistości zgodnie z interesem tej klasy i jej widzeniem świata: np. ideologia burżuazji czy komunizm jako ideologia proletariatu” (E PWN).

W języku potocznym *ideologia* funkcjonuje w pierwszym z podanych wyżej znaczeń – oznacza wszelkie idee niebędące teoriami ściśle naukowymi:

- (1) *bo bo bo on w zasadzie udawania że cały system komunistyczny jest nic nie wart że jest to właściwie zbrodnicza yy straszliwa yyy autodestrukcyjna ideologia* więc yy te rzeczy mi się bardzo dobrze rymowały ze sobą (Eterychna akademii sztuki, RADIO JÓZEF, 2010)⁵;

⁵ Przykłady (1)–(3) pochodzą z NKJP, z korpusu danych mówionych (NKJP).

- (2) *ak . ale to takie wiesz no taka stacja jak i inne . no ale podobno eremef . stacja która wiesz . od zarania . patronowała im taka . przyświecała im taka **ideologia** . że żadnego jazzu i Mocartów . czytałem w gazecie . więc . y wiesz to jednak jakaś zmiana (nocleg, PELCRA, 2008);*
- (3) *[...] natomiast cała ta docierająca do dziewięćdziesięciu procent Rosjan na zasadzie wyłączości **ideologia** imperialna neo imperialna nadal hołduje takiemu uznaniu no że jednak yyy stalinizm Stalin pchnęły Związek Radziecki że jednak był drewniany zostawił murowany [...] (Kościół i świat, RADIO PLUS WARSZAWA, 2010).*

Wielki słownik języka polskiego podaje też między innymi następujące połączenia rzeczownika *ideologia*:

- *egalitarna, modna, oficjalna, obowiązująca, panująca; radykalna, skrajna, toksyczna, zbrodnicza; burżuazyjna, chrześcijańska, demokratyczna, katolicka, liberalna, prawicowa, rasistowska, świecka; państwowa, partyjna, wroga; czysta ideologia; ideologia faszystowska, feministyczna, komunistyczna, marksistowska, nazistowska, neoliberalna; ekstremistyczne, nowoczesne ideologie; ideologie totalitarne;*
- *ideologia faszyzmu, marksizmu, nacjonalizmu, nazizmu, ponowoczesności; partii; oświecenia (WSJP).*

Rzeczownik *ideologia* może tworzyć połączenia o konotacjach negatywnych, np. *ideologia faszyzmu, ideologia nacjonalizmu, ideologia toksyczna czy zbrodnicza*. Konotacje te jednak nie wynikają z jego definicji, ile ze znaczeń wyrazów określających. Mamy bowiem też połączenia typu: *modna ideologia, ideologia oświecenia, ideologia partii*.

Sam z siebie wyraz ten nie ma nacechowania negatywnego czy obraźliwego. Stał się jednak w ostatnich latach przykładem tego, jak można zmieniać znaczenia słów, nadając im konotacje negatywne, a nawet obraźliwe, pogardliwe, wykluczające.

Wyrażenie *ideologia LGBT*⁶ w polskim dyskursie publicznym obecne jest od kilku lat. Wyszukiwarka frazeo.pl⁷ pokazuje jego największą częstotliwość w okresie 06.–09. 2020 roku, a 14.02.2023 wskazuje 2972 wiadomości z nim. Wcześniej (2013) można je znaleźć na amerykańskim skrajnie konserwatywnym blogu Americanthinker.com, który tzw. ideologię LGBT łączy z przemocą, aborcją, rozwodami, zapłodnieniem in vitro oraz publiczną opieką zdrowotną. (OKO.PRESS)

Przyjrzyjmy się przykładom użycia wyrażenia *ideologia LGBT* (albo *ideologia*, ale w kontekście LGBT, z konotacją, że mówimy/piszemy o LGBT, niejako z elipsą skrótowca):

- (4) *Próbuje się nam prosię państwa wmówić, że to ludzie, a **to jest po prostu ideologia**. Jeżeli ktoś ma jakiegokolwiek wątpliwości, czy to jest ideologia, czy nie, to niech zajrzy w karty historii i zobaczy, jak wyglądało na świecie budowanie ruchu LGBT. (RMF24);*

⁶ Nie znajdziemy tego wyrażenia w NKJP.

⁷ Frazeo.pl to wyszukiwarka i porównywarka wiadomości publikowanych w polskich portalach informacyjnych.

- (5) [...] chciałbym tylko potwierdzić, że rzeczywiście uważam, iż Polska **bez ideologii LGBT** jest piękniejsza. Szanuję każdego człowieka i NIC mnie nie interesuje, jakie ma preferencje seksualne. Tolerancja tak, afirmacja nie. (T);
- (6)
- Ale co to jest LGBT, może mi pani powiedzieć? – odparł Żalek.
 - To są wszyscy ludzie: homoseksualiści...
 - Nie, to nie są ludzie, tak jak...
 - Słucham? Jak to, «to nie są ludzie»? Co pan mówi?
 - To nie są ludzie, **to jest ideologia**. (RP.PL);
- (7) Zakaz propagowania **ideologii LGBT** w instytucjach publicznych. (TVP INFO)
- (8) Przez nietolerancję, agresywne ataki i prowokacje ze strony zwolenników **ideologii gender** i **LGBT** próbuje się nam odebrać naszą polską i od przeszło 1050 lat – chrześcijańską ziemię. (WPROST).

Wszystkie przytoczone powyżej wypowiedzi (4–8) pokazują nowe użycie rzeczownika *ideologia*, który – w połączeniu ze skrótcem LGBT⁸ – zaczyna mieć konotacje negatywne. Używany jest na oznaczenie/nazywanie ludzi, którzy w ten sposób podlegają dehumanizacji. Można chyba uznać, że jest to proces reifikacji, czyli traktowanie istoty żywej jak rzeczy (jeśli będziemy rzeczy traktować bardzo szeroko). To urzeczowienie ma sprawiać człowiekowi psychiczny dyskomfort, odpodmiotować go. „Podmiotowe traktowanie człowieka polega na tym, że szanuje się jego wymiar osobowy – niepowtarzalność, tożsamość, indywidualność, odrębność, autonomiczność, jego złożoność i wielowymiarowość w sferze poznawczej, emocjonalnej, sprawczej i etycznej” (Cegiela, 2014, s. 53).

Dlatego taki sposób mówienia o ludziach traktują jako przejaw agresji werbalnej, którą Maria Peisert definiuje jako „interpersonalne działanie językowe i parajęzykowe, na które składają się (z punktu widzenia pragmatyki) w przeważającej części ekspresywy, wyrażające negatywny stan uczuciowy nadawcy wobec odbiorcy, aktualizowany w chwili realizacji działania językowego z intencją zdeprecjonowania odbiorcy, poniżenia jego godności itp.” (Peisert, 2004, s. 39). Agresję werbalną kierujemy do osób, którymi pogardzamy, które uważamy za gorsze od nas.

O tym, że sformułowanie *ideologia LGBT* jest wyrazem pogardy w stosunku do osób tak określanych, że jest traktowane jako przejaw niechęci, agresji, że wywołuje ich sprzeciw, świadczą jednoznacznie reakcje na tego typu wypowiedzi:

- (9) *LGBT to ludzie nie ideologia*⁹;
- (10) *Lgbt TO nie ideologia*¹⁰;
- (11) *Dyskryminuje przede wszystkim obywateli polskich!*¹¹;

⁸ Skrót LGBT oznacza „Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender” i odnosi się do społeczności osób homoseksualnych, biseksualnych i transpłciowych. Termin ten bywa także używany w stosunku do osób, które nie są heteroseksualne, ale jeszcze nie określiły, jaka jest ich orientacja seksualna” (Olchowy, 2021).

⁹ Grupa na Facebooku: <<https://www.facebook.com/groups/LGBTPoland>> [Od 20.08.2020].

¹⁰ Grupa na Facebooku: <<https://www.facebook.com/LGBTtoNIEideologia/>> [Od 20.08.2020].

¹¹ Wpis na Facebooku: <<https://www.facebook.com/lgbt.kph/posts/3512339878810699>> [Dostęp: 20.08.2020].

- (12) *Uchwała ma charakter dyskryminujący i to z dwóch przyczyn. Po pierwsze, poprzez wykluczenie ze wspólnoty samorządowej grupy osób określanej jako LGBT. I po drugie – przez naruszenie godności prawa do życia prywatnego i wolności wypowiedzi ze względu na orientację seksualną*¹²;
- (13) *Wobec kolejnych – pojawiających się w toku kampanii wyborczej i związanej z nią debaty publicznej – wypowiedzi wymierzonych w osoby LGBT (lesbijki, geje, osoby biseksualne i transpłciowe), wzywam do powstrzymania się od mowy wykluczenia i pogardy. Nieprzekraczalną granicą wolności słowa jest godność drugiego człowieka. Żadne okoliczności, w tym kampania wyborcza, nie mogą być uzasadnieniem dla dehumanizacji grupy społecznej oraz homofobicznej retoryki (BIP BRPO).*

Taki sposób określania pewnej grupy ludzi, taka retoryka pogardy służy kilku celom. Tworzy pewną wizję rzeczywistości (funkcja magiczna), ma do niej przekonywać (funkcja perswazyjna) i ją utrwać (funkcja rytualna) (Kłosińska, Rusinek, 2019, s. 6).

Sformułowanie *ideologia LGBT*¹³ jest charakterystyczne – jak piszą Katarzyna Kłosińska i Michał Rusinek – dla języka „dobrej zmiany” (Kłosińska, Rusinek, 2019, s. 6). Autorzy zauważają, że nazywa się tak „działania polegające na uświadomieniu, iż w społeczeństwie żyją osoby LGBT i że mają one te same prawa, które przysługują ludziom heteroseksualnym. Podstawą utworzenia i używania tych nazw [...] jest założenie, że homoseksualizm czy (szerzej) LGBT to zjawisko ze sfery ideologicznej, dające się upowszechniać i mające pozyskiwać zwolenników. Ta wstępna kategoryzacja (włożenie LGBT do szufladki z napisem „ideologia”) narzuca sposób myślenia o tym, co niosą za sobą akronim *LGBT* i przedrostek *homo-* [...]” (Kłosińska, Rusinek, 2019, s. 116–117). Używanie wyrażenia *ideologia LGBT* pozwala na przedmiotowe traktowanie ludzi, traktowanie ich jak czegoś abstrakcyjnego – zbioru idei, poglądów, czyli czegoś, z czym można walczyć (z ludźmi – nie wypada), czemu można się przeciwstawiać, co można zwalczać, jeśli uznamy, że jest złe. A *ideologia LGBT* poza tym, że jest uprzedmiotowieniem człowieka, konotuje (poprzez to, że w dyskursie publicznym łączy się ją z różnymi negatywnymi zjawiskami) cały zespół cech/zachowań wartościowanych negatywnie. Są to między innymi: niszczenie człowieka i rodziny¹⁴, wywoływanie spustoszenia w umysłach młodzieży¹⁵, niszczenie polskiego rolnictwa¹⁶, zamiar uczenia dzieci masturbacji, wyrażanie zgody a seks (ŻP 2).

¹² Fragment uzasadnienia Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Lublinie dotyczącego unieważnienia uchwały anty-LGBT, przyjętej w czerwcu 2019 przez gminę Serniki (ONET).

¹³ Obok sformułowania *ideologia LGBT* pojawiają się także (występujące zamiennie, jako synonimy): *homo-promocja*, *homoideologia*, *homoseksualna indoktrynacja*, *homoindoktrynacja*, *homoterror*, *homorewolucja* (por.: Kłosińska, Rusinek, 2019, s. 116–118).

¹⁴ „Gendery/queer jako nowa/pełzająca ideologia niszcząca człowieka i rodzinę” – konferencję pod takim tytułem chciał zorganizować we wrześniu 2019 burmistrz Kalwarii Zebrzydowskiej.

¹⁵ „Możemy się śmiać, ale spustoszenie jakie ta ideologia wywołuje w umysłach młodych ludzi jest przerażające...” (ŻŁ).

¹⁶ „Jednym z ich głównych postulatów jest zamykanie hodowli i ograniczanie rolnictwa”; „Ideologia LGBT jest zagrożeniem dla polskiego rolnictwa” (ŻP 1).

Retoryka nienawiści

Sformułowanie *ideologia LGBT* jest elementem retoryki nienawiści, o której pisał Głowiński (2017, s. 147–155). Jest to sposób tworzenia/wskazywania wroga, czyli kogoś, kto jest „wyzbyty wszelkich racji, [...] którego w życiu publicznym trzeba wszelkimi dostępnymi środkami zdezaktywować, unieszkodliwić, czy wręcz zniszczyć” (Głowiński, 2017, s. 148), kogoś, kto nie jest partnerem do rozmowy. Głowiński wyróżnił sześć cech retoryki nienawiści: bezwzględność racji, uprzedmiotowienie „bohatera” wypowiedzi, dychotomia wartości, spiskowe widzenie rzeczywistości, arbitralność ocen oraz zdepersonalizowany nadawca. Wszystkie występują w wypowiedziach z omawianym wyrażeniem.

Retoryka nienawiści to retoryka racji bezwzględnych, niedyskutowanych, świata widzianego w czarno-białych barwach. My – jesteśmy dobrzy, my mamy rację, oni – są źli, nie mają racji:

- (14)¹⁷[...] *wpychają nam swoją ideologię dewiacji, nie wyłączając co najobrzydliwsze deprawacji w szkole i przedszkolu. Przeszkadzają żyć według uświęconej od wieków tradycji i zasad moralnych* (KJ)¹⁸;
- (15) *Dziękuję za tę inicjatywę i za znakomite odpowiedzi na zarzuty, dla myślących ludzi taka argumentacja pełna prawdy, logicznych uzasadnień jest dowodem ,że to „MY,, mamy rację. Ukazuje za to nędzę LGBT* (ZES 1)¹⁹.

Odbiorcą retoryki nienawiści nie są osoby, będące jej przedmiotem. To nie do nich mówi nadawca:

„[...] zwraca się do tych, których uważa za swoich, bądź sądzi, że są swoimi potencjalnie. Wynika z tego podstawowa właściwość retoryki nienawiści: nie posługuje się ona w zasadzie perswazją. Jest jej niepotrzebna, skoro tego, przeciw któremu się obraca, nie chce zmienić, chce go tylko moralnie (a niekiedy także fizycznie) unicestwić, skompromitować, poniżyć, a więc pokazać: patrzcie, o jakich potworach mówimy, wyzbytych wszelkich racji i wszelkiej moralności, takich, którzy działają przeciw tobie, chcą narzucić swoje poglądy, pozbawić cię różnego rodzaju dóbr, przede wszystkim działają na szkodę twojej ojczyzny. [...] Sama myśl o nich ma budzić strach u zamierzonych odbiorców” (Głowiński, 2017, s. 152).

Tak jak w następujących wypowiedziach:

- (16) *Na naszym portalu wielokrotnie ostrzegaliśmy przed tym, co ze światem naszych wartości ma zamiar zrobić ideologia LGBT* (KK);
- (17) *Jeśli ideologia LGBT zdobędzie władzę nad Polską, nasza wolność, dziś rzeczywiście wyjątkowa na mapie Europy, przejdzie do przeszłości. Bo przecież wszędzie tam, gdzie oni wygrywają, kończy się otwarta debata, a pojawia się strach, terror, brutalna pacyfikacja inaczej myślących* (KJ).

¹⁷ Zachowuję oryginalną pisownię przykładów pochodzących z Internetu.

¹⁸ Komentarz pod artykułem na portalu wpolityce.pl.

¹⁹ Komentarz pod artykułem na portalu wpolityce.pl.

Retoryka nienawiści operuje podziałami dychotomicznymi. „To, co jest po naszej stronie, stanowi wartość absolutną, to, co znalazło się po stronie drugiej, jest wszelkich wartości pozbawione, więcej, stanowi uniwersum antywartości” (Głowiński, 2017, s. 152–153):

- (18) *Agresywni bojówkarze z LGBT walczą z Państwem Prawa (BP)*²⁰;
- (19) *Przestrzegamy jednakże przed ideologią LGBT, która wkracza do szkół i przedszkoli, a to postmodernistyczny, społeczny i arodzinny ruch (BK).*

Kolejną cechą retoryki nienawiści jest spiskowa wizja dziejów – nadawcy wszędzie dostrzegają spisek i spiskowców. Widać to w poniższych przykładach:

- (20) *[...] może być jeszcze gorzej [...] Nasilą się agresywne prowokacje i obrzydliwe ataki na chrześcijaństwo i obrażanie spokojnych ludzi, oraz nachalne próby gorszenia cudzych dzieci (ZES 2)*²¹;
- (21) *Chcą terrorem usunąć wszystko, co stanowi podłoże współczesnej cywilizacji i demokracji, zniszczyć zasady życia oparte na kulturze i filozofii greckiej, rzymskim prawie i chrześcijańskiej moralności i zastąpić je pełnym nihilizmem i anarchią. Wrogie Polsce media i opozycja biorą w tym czynny udział, podżegają ich i bronią, a że w każdym społeczeństwie jest pewna liczba osób niezrównoważonych i świrusów, mogą tym nawet doprowadzić ich do zbrodni (KOM)*²².

Wartościowanie w retoryce nienawiści jest całkowicie jednoznaczne. Oceny są zawsze negatywne i arbitralnie narzucane. Nie muszą (i nie są) tłumaczone, argumentowane. Są przyjmowane „na wiarę”:

- (22) *nie ma się co z nimi cackać, to jest zagrożenie dla Polski (BP)*²³;
- (23) *teraz już chcą gloryfikacji swoich aberracji seksualnych, akceptacji homo „małżeństw” z adopcją i deprawacją cudzych dzieci, wreszcie eliminacji naszych wartości i chrześcijaństwa (ZES 2)*²⁴;
- (24) *Obecnie mamy do czynienia z nową wersją totalitaryzmu, z dziwną agresywną ofensywą ideologiczną homoseksualistów, która prowadzi do kultu orientacji seksualnej, a także do uznawania za normalne dziwactw typu trzecia, czwarta, piąta płeć, która ja jak wiadomo nie istnieje. Do początków lat 80 XX wieku homoseksualiści byli traktowani w nauce psychologii i psychiatrii jak zbrońcy i dewianci. Teraz z nowymi prądami i modą władz innym na głowy by legalizować nienaturalne zachowania i żądania (BP)*²⁵.

²⁰ Komentarz pod artykułem na portalu wp.pl.

²¹ Komentarz pod artykułem na portalu wpolityce.pl.

²² Komentarz pod artykułem na portalu wpolityce.pl.

²³ Komentarz pod artykułem na portalu wp.pl.

²⁴ Komentarz pod artykułem na portalu wpolityce.pl.

²⁵ Komentarz pod artykułem na portalu wp.pl.

Nadawca retoryki nienawiści nie jest nikim szczególnym. Zachowuje się jak osoba dominująca, chociaż nie do końca wiadomo, z czego ta dominacja wynika²⁶. Jest reprezentantem jakiejś grupy, będącej wspólnotą idei i poglądów. Jest kimkolwiek – to nie on jest najważniejszy. Można chyba uznać, że sposób opisywania rzeczywistości, reagowania na pewne wydarzenia, zjawiska, posługiwania się określonymi środkami językowymi tworzy pewną wspólnotę, oznacza bycie reprezentantem pewnej grupy, wskazuje na bycie „swoim”.

Podsumowanie

Słowa i sformułowania charakterystyczne dla retoryki nienawiści pojawiają się w różnych typach dyskursu. Szczególnie częste są w dyskursie publicznym – w wypowiedziach polityków, w komentarzach w mediach społecznościowych. Internet ułatwia wyrażanie emocji (także tych skrajnych, negatywnych), nieszanowanie ludzi bez narażania się na konsekwencje – „bezpiecznym” dla nadawców (Gałczyńska, 2018, s. 245–253). Dzieje się tak, ponieważ użytkownicy są przekonani o swojej anonimowości, czują się bezpieczni i manifestują swoje poglądy, sądy i uczucia w sposób bezpośredni, nie zwracając uwagi na obowiązujące zasady grzeczności i etykę komunikacji. W Internecie nadawcy cieszą się wolnością słowa, którą gwarantuje im przecież *Konstytucja RP* (art. 14, 25, 49, 53 oraz 54). „Prawo do publicznego wyrażania własnego zdania i własnych poglądów jest współcześnie uznawane za standard norm cywilizacyjnych” (Gałczyńska, 2018, s. 248). Nie bez znaczenia jest też fakt, że żyjemy w czasach dominacji „ja”, to my jesteśmy ważni, mamy prawo wyrażać siebie i dzieje się tak nawet kosztem drugiej osoby²⁷.

„W polskim systemie politycznym język coraz częściej staje się instrumentem bezpartońskiej walki, dyskredytacji czy nawet poniżenia przeciwnika” (Balczyńska-Kosman, 2013, s. 150). Przeciwnik ten często, jak w wypadku osób określanych mianem *ideologia LGBT*, jest przeciwnikiem wymagowanym, wykreowanym.

Retoryka nienawiści, retoryka pogardy, według A. Cegieli, wykorzystuje język do określonego kreowania i (co chyba ważniejsze) wartościowania świata. Mogą to być różne środki językowe: leksyka nacechowana negatywnie (*głupek, zboczeniec*), nazwy zawodów społecznie mało cenionych (*blażen, pacholek, kat, prostytutka*) czy leksemy o znaczeniach przenośnych (*świnia, morda, żreć, moher*). Może to być również tworzenie leksemów za pomocą określonych (niosących negatywne wartościowanie) morfemów słowotwórczych: *urzędas, Arabus, wykształciuch* czy używanie niektórych końcówek fleksyjnych (*premiery* w opozycji do *premierzy*, *Dudy*, *Tuski* w opozycji do *Duda*, *Tusk*). Kolejnym sposobem jest też nadawanie nowych znaczeń wyrazom obecnym w polszczyźnie, swoista neosemantyzacja. Swoistość takiego zabiegu polega na tym, „że modyfikuje się znaczenia (często je rozmywając), nacechowania (ekspresywne i aksjologiczne) i odniesienia słów

²⁶ Dominacja musi mieć jakąś podstawę. Może nią być: możliwość nagradzania, przymus, prawomocność, zależność, fachowość, wzór do naśladowania/autorytet, informacyjność – por.: Wasilewski (2006, s. 225).

²⁷ Jest to sprzeczne z modelem polskiej grzeczności, który tradycyjnie nastawiony był na odbiorcę, partnera interakcji – na ‘ty’, nie na ‘ja’ – por.: Marcjanik (1997, s. 273–274).

od dawna istniejących w polszczyźnie” (Kłosińska, Rusinek, 2009, s. 6). Przykładem takiego właśnie zabiegu jest nowe zastosowanie w dyskursie publicznym wyrazu *ideologia* (w połączeniu ze skrótem *LGBT*) na oznaczenie grupy ludzi/przedstawicieli tej grupy.

Retoryka pogardy, retoryka nienawiści jest – jak pisał Głowiński już w roku 2007 – przejawem „obniżenia poziomu dyskursu publicznego w dzisiejszej Polsce” (Głowiński, 2017, s. 155). Jest też złamaniem zasad etyki. Brakiem szacunku do drugiego człowieka.

Wykaz skrótów

E PWN – *Encyklopedia PWN*. [PWN Encyclopedia]. Dostęp: <https://encyklopedia.pwn.pl/>. [In Polish].

NKJP – *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. Pęzik, P., 2012. Wyszukiwarka PELCRA dla danych NKJP. [PELCRA Search Engine for NKJP Data]. *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. [National Corpus of the Polish Language]. A. Przepiórkowski, M. Bańko, R. Górski, B. Lewandowska-Tomaszczyk (red.). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. [In Polish].

SJP – *Słownik języka polskiego*. [Polish Dictionary], 1995. M. Szymczak (red.). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. Dostęp: <https://sjp.pwn.pl/>. [In Polish].

SJP D – *Słownik języka polskiego* [Dictionary of Polish Language]. W. Doroszewski (red). Dostęp: <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/lista>. [In Polish].

SJP PWN – *Słownik języka polskiego PWN* [Dictionary of Polish Language PWN]. Dostęp: <https://sjp.pwn.pl/sjp>. [In Polish].

SWJP – *Słownik współczesnego języka polskiego* [Dictionary of Contemporary Polish], 1996. B. Dunaj (red.). Warszawa: Wydawnictwo Wilga. [In Polish].

USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego* [Universal Dictionary of Polish Language], 2003. Red. S. Dubisz. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. [In Polish].

WSJP – *Wielki słownik języka polskiego* [The Great Dictionary of Polish Language]. Dostęp: <https://wsjp.pl/>. [In Polish].

WSWB – *Wielki słownik wyrazów bliskoznacznych PWN* [The Great Dictionary of PWN Synonyms], 2005. Red. M. Bańko. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. [In Polish].

Wykaz źródeł

BK – Biały Kruk. Dostęp: <https://bialykrak.pl/wydarzenia/przemyslaw-czarnek-ideologia-lgbt-jest-ruchem-aspoiecznym-i-antyrodzinnym-a-biernosc-wobec-zla-jest-zlem-samym-w-sobie>. [Od 22.12.2022]. [In Polish].

Barejka, P., 2020. *Dominik Tarczyński mówi o „sektarskiej manipulacji”. I grozi sądem posłowi KO*. [Dominik Tarczyński Talks about „Sectarian Manipulation”. And He Threatens the KO MP with a Court]. Dostęp: <https://wiadomosci.wp.pl/dominik-tarczynski-mowi-o-sektarskiej-manipulacji-i-grozisadem-poslowi-ko-> [Od 20.08.2020]. [In Polish].

BIP BRPO – <https://bip.brpo.gov.pl/>. [Od 15.12.2022].

KJ – Karnowski, J., 2020. *Polska skrepowana ideologią LGBT szybko straci suwerenność. Zostanie – wcześniej czy później – faktycznie rozbrojona*. [Poland, Constrained by LGBT Ideology, will Quickly Lose Its Sovereignty. It will be – Sooner or Later – Actually Disarmed]. Dostęp: <https://wpolityce.pl/polityka/504723-polska-skrepowana-ideologia-lgbt-szybko-straci-suwerennosc>. [Od 20.08.2020]. [In Polish].

KK – Kwiatek, K., 2020. *Czy odbiorą nam nawet prawo do posiadania wątpliwości? „Liberalne elity dobrze czują, w którą to zmierza stronę”*. [Will They Even Take Away Our Right to Have Doubts? „Liberal

Elites are Well Aware of Where this is Headed”]. Dostęp: <https://wpolityce.pl/spoleczenstwo/514332-czy-odbiora-nam-nawet-prawo-do-posiadania-watpliwosci>. [Od 23.12.2022]. [In Polish].

KOM – Komentarze. *Oto „bohaterowie” feminizmu i ruchu LGBT. Michał Sz. oskarżył Klementynę Suchanow... o stosowanie przemocy domowej?! [Comments. These are the „Heroes” of Feminism and the LGBT mMovement. Michał Sz. accused Klementyna Suchanow... of Domestic Violence?!* Dostęp: <https://wpolityce.pl/spoleczenstwo/513274-margot-oskarzyl-znana-feministke-o-przemoc-domowa>. [Od 23.12.2022]. [In Polish].

OKO.PRESS – <https://oko.press/duda-islamisci-o-lgbt/>. [Od 12.08.2020].

ONET – <https://wiadomosci.onet.pl/lublin/lublin-uchwala-przeciwno-lgbt-uniewazniona-przez-sad/rqdspf5>. [Od 20.08.2020].

RMF24.PL – <https://www.rmf24.pl/raporty/raport-wybory-prezydenckie2020/najnowsze-fakty/news-andrzej-duda-o-lgbt-probuje-sie-nam-wmowic-ze-to-ludzie-a-to,nId,4551951>. [Od 12.08.2020].

T – Joachim Brudziński, Twitter. [Od 12.08.2020].

RP – <https://www.rp.pl/Polityka/200619803-LGBT-to-nie-ludzie-to-ideologia-Posel-Zalek-wyproszony-z-TVN24.html>. [Od 12.08.2020].

TVP INFO – <https://www.tvp.info/48463041/prezydent-andrzej-duda-podpisal-karte-rodziny-co-za-klada-dokument-wieszwiecej>. [Od 11.08.2022].

WPROST – <https://www.wprost.pl/religia/10336302/abp-jedraszewski-o-ideologii-odbierajacej-pol-skosc-4-letnie-dzieci-maja-oddawac-hold-bozkowi-seksu.html>. [Od 12.02.2020].

ZES 1 – Zespół wPolityce.pl. 2020. *W Białymstoku zawisły banery „Milczącej Większości” przeciw LGBT. Prezydent Truskolaski zapowiada zgłoszenie akcji do prokuratury. [Banners of the „Silent Majority” Against LGBT Were Hung in Białystok. President Truskolaski Announces that he will Report the Shares to the Prosecutor’s Office]*. Dostęp: <https://wpolityce.pl/spoleczenstwo/514292-w-bialymstoku-wisza-banery-milczaca-wiekszosc-przeciw-lgbt>. [Od 11.08.2022]. [In Polish].

ZES 2 – Zespół wPolityce.pl. 2020. *TYLKO UNAS. Tarczyński: „GW” cynicznie wykorzystuje środowisko LGBT. Im nie zależy, żeby komuś pomagać, tylko żeby uderzać w rząd. [ONLY HERE. Tarczyński: „GW” Cynically Uses the LGBT Community. They Don’t Care About Helping Anyone, They Just Want to Hit the Government]*. Dostęp: <https://wpolityce.pl/polityka/512884-tarczyński-gw-cynicznie-wykorzystuje-srodowisko-lgbt>. [Od 23.02.2023]. [In Polish].

ŻŁ – Żelazna logika [Iron Logic] (grupa na Facebooku). Dostęp: <https://www.facebook.com/zela-znalogika.net/posts/3178502952197644/>. [Od 20.08.2020]. [In Polish].

ŻP 1 – Żytnicki, P., 2020. *Hodowca nerek straszy u Rydzyka: Ideologia LGBT jest zagrożeniem dla polskiego rolnictwa. [The Mink Farmer is Haunted by Rydzyk: LGBT Ideology is a Threat to Polish Agriculture]*. Dostęp: <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,26220967,hodowca-nerek-straszy-u-rydzyka-ideologia-lgbt-jest-zagrozeniem.html>. [Od 20.08.2020]. [In Polish].

ŻP 2 – Żytnicki, P., 2020. *Poznańscy urzędnicy znaleźli prosty sposób na wyciszenie homofobicznej furgonetki. [Poznan Officials Found a Simple Way to Silence the Homophobic van]*. Dostęp: <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,26219103,poznanscy-urzednicy-znalezli-prosty-sposob-na-wyciszenie-homofobicznej.html>. [Od 20.08.2020]. [In Polish].

Bibliografia

Balczyńska-Kosman, A., 2013. Język dyskursu publicznego w polskim systemie politycznym [The language of public discourse in the Polish political system]. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne [Central European Political Studies]*, 2, s. 143–153. <https://doi.org/10.14746/ssp.2013.2.08>. [In Polish].

Cegięła, A., 2014. *Słowa i ludzie. Wprowadzenie do etyki słowa. [Words and People. Introduction to the Ethics of the Word]*. Warszawa: Dom Wydawniczy ELIPSA. [In Polish].

Czyżewski, M., Kowalski, S., Piotrowski, A. (red.). 2004. *Rytualny chaos. Studium dyskursy publicznego. [Ritual Chaos. A Study of Public Discourse]*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne. [In Polish].

Duszak, A., 1998. *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa. [Text, Discourse, Intercultural Communication]*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. [In Polish].

Gałczyńska, A., 2018. Internet – miejsce nieszanowania drugiego człowieka. Zarys problemu. [Internet – a Place of Disrespect for Other People. Outline of the Problem]. In: Red. K. Konarska, A. Lewicki, P. Urbaniak. *Z teorii i praktyki komunikacji społecznej. Stan i rozwój badań. [From the Theory and Practice of Social Communication. State and Development of Research]*. Kraków: Wydawnictwo LIBRON – Filip Lohner, s. 245–253. [In Polish].

Głowiński, M., 2009. *Nowomowa i ciągi dalsze. Szkice dawne i nowe. [Newspeak and Sequels. Old and New Sketches]*. Kraków: Universitas. [In Polish].

Havel, V., 2011. Słowo o słowie. [A Word about a Word]. In: V. Havel, *Sila bezsilnych i inne eseje. [Power of the Powerless and Other Essays]*. Tłum. A. Jagodziński. Warszawa: Agora. [In Polish].

Kłosińska, K., Rusinek, M., 2019. *Dobra zmiana, czyli jak się rządzi światem za pomocą słów. [A Good Change, or How to Rule the World with Words]*. Kraków: Wydawnictwo Znak. [In Polish].

Marcjanik, M., 1997. *Polska grzeczność językowa. [Polish Linguistic Politeness]*. Kielce: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego. [In Polish].

Olchowcy, K., 2021. *LGBT – czym jest, znaczenie, symbole, przekonania. [LGBT – What It Is, Meaning, Symbols, Beliefs]*. Dostęp: <https://portal.abczdrowie.pl/ruch-lgbt>. [Od 12.08.2022]. [In Polish].

Peisert, M., 2004. *Formy i funkcje agresji werbalnej. Próba typologii. [Forms and Functions of Verbal Aggression. An Attempt at Typology]*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. [In Polish].

Reber, A., Reber, E., 2015. *Słownik psychologii. [Dictionary of Psychology]*. Warszawa: Scholar. [In Polish].

Wasilewski, J., 2006., *Retoryka dominacji. [The Rhetoric of Domination]*. Warszawa: Wydawnictwo Trio. [In Polish].